

پرونده سازی آیرم علیه مخالفین رضاشاه

۲۳ فروردین ۱۴۰۱ ساعت ۱۶:۴۲

آیرم با پرونده سازی علیه بسیاری از افراد باعث برکناری و یا قتل آنان شد. علاوه بر پرونده سازی برای اشخاصی چون تیمورتاش و سردار اسعد که باعث دستگیری و قتل آنان شد، «تبعید عدل الملک دادگر رئیس مجلس آن روز و زین العابدین رهنما نماینده مجلس و مدیر روزنامه ایران نتیجه گزارش آیرم بود. سلب مصونیت از تعدادی از نمایندگان نیز مولود اقدامات او بود. در هر حال طوری زمینه را برای خود مهیا کرده بود که احدی یارای مخالفت با او را نداشت.»

سیستم امنیتی رضاشاه یکی از مخوفترین سیستم‌های امنیتی در نوع خود بود. گذشته از شخص رضاشاه که به بدترین و خشونت‌آمیزترین روش‌ها امنیت را برقرار می‌ساخت، افراد حاضر در سیستم نیز به سبک او از روش‌های غیرقانونی برای حذف رقبا و منتقدان استفاده می‌کردند. یکی از این روش‌ها استفاده از پرونده سازی علیه افراد مختلف بود که از جمله توسط شخصی به نام محمدحسین آیرم انجام می‌گرفت. آیرم با جمع‌آوری مدارک و سندسازی‌های دروغین، افراد زیادی را به کام مرگ برد. شرح چگونگی پرونده سازی آیرم، موضوعی است که در ادامه به آن پرداخته شده است.

شرح کوتاهی از زندگی آیرم و فعالیت‌های سیاسی او

محمدحسین آیرم، یکی از مسئولان نظامی در دوره حکومت پهلوی اول بود. او که در آن شرایط یکی از فرماندهان نظامی بود، از جمله افرادی بود که از تغییر سلطنت قاجار به پهلوی، استقبال کرد و به ابراز احساسات پرداخت. ابراز احساسات آیرم و لشکر او به هنگام تغییر سلطنت بیش از سایر فرماندهان بود و هدایای ارسالی هم قابل ملاحظه به نظر می‌رسید. آیرم چند سالی در آذربایجان اقامت داشت ولی در اثر شورش فوج سلماس و قطعه قطعه کردن سرهنگ ارفعی فرمانده آنجا که در اثر سوء تدبیر فرمانده لشکر انجام گرفت، آیرم به تهران احضار شد و مدتی رئیس دژبان و زمانی فرمانده لشکر سوار بود. ۱

آیرم علاوه بر این سمت‌ها، بعد از مدتی به سمت سرلشکری ارتش و ریاست شهربانی هم رسید. او برای رسیدن به مناصب نظامی ترندها و سیاست‌های خاصی را به کار برد. مثلا بعد از آنکه به شهربانی رسید، اولین کاری که کرد این بود که به اطراف چشم انداخت تا ببیند چه کسانی در شاه نفوذ زیاد دارند - دو نفر را از همه نزدیکتر و با نفوذتر دید -- یکی آقای فرج الله بهرامی (دبیر اعظم) که رئیس دفتر مخصوص بود و دیگری آقای سرتیپ مرتضی خان یزدان پناه. او با خود به این نتیجه رسید که باید هر طور شده با اینها دوست شد و از خطر احتمالی آنها محفوظ ماند ۲

آیرم به واسطه این سیاست توانست درجات نظامی بالایی از رضاشاه دریافت کند. او به حدی به رضاشاه نزدیک شد که «بعد از

رضاشاه شخص دوم مملکت گردید، بخصوص بعد از عزل و حبس تیمورتاشی وزیر دربار و سردار اسعد

بختیاری وزیر جنگ قدرت او بی حد و حصر شد و در صحنه سیاسی آن روز بلامعارض گردید، حتی نخست‌وزیر و رئیس مجلس از او دستور می‌گرفتند.»^۳ اما آیرم یک روش منحصر دیگر نیز برای افزایش نفوذ خود و نزدیکی به شاه داشت که عبارت بود از پرونده‌سازی علیه افراد.

آیرم چگونه پرونده‌سازی می‌کرد؟

گفته شده است که آیرم در دوران فعالیت نظامی خود، پرونده‌های زیادی را علیه شخصیت‌های مهم سیاسی و نظامی درست کرد. او «برای هر یک از وزیران، نمایندگان مجلس، صاحبان نفوذ، مدیران شرکت‌ها و مؤسسات بازرگانی، پرونده جداگانه افتتاح کرده و برگه‌ها و مدارکی علیه آنان جمع‌آورده بود. وی، با آن مدارک می‌توانست هر کسی را به زندان افکند.»^۴ در رابطه با اینکه چرا آیرم دست به چنین اقداماتی می‌زد، پاسخ دقیق و مشخصی وجود ندارد؛ اما برخی معتقدند او برای اینکه بتواند خود را به رضاشاه نزدیک کند و گوی قدرت را از دیگران برآید دست به چنین اقداماتی می‌زد. او طمع زیادی در کسب قدرت و ثروت داشت و توانست ثروت زیادی را نیز جمع‌آوری کند.

معتمد السلطنه فرخ از رجال سیاسی آن دوره و نخستین وزیر صنایع و نخستین وزیر خواربار ایران در این رابطه معتقد است که آیرم برای بقای خود در قدرت به چنین اقداماتی نیاز داشت. به گفته او آیرم برای دوام و بقای حکومت جبارانه خویش، ناچار بود دست به حادثه‌سازی و جعل خبر بزند. از آنجا که مملکت در یکنواختی خویش غوطه‌ور بود، پس چه بهتر که برای نزدیکی با شاه هر روز یک خبر تازه و یک گزارش مخوف و محرمانه تقدیم نماید.^۵

این اقدامات در نهایت مؤثر نیز واقع شد و آیرم در صحنه سیاسی آن روز بلامعارض گردید. تا جایی که «نخست‌وزیر و رئیس مجلس از او دستور می‌گرفتند. مأمورین آیرم مقامات آن روز را طوری در اختیار داشتند که همه روزه گزارش مفصلی از اعمال و رفتار و کارهایشان توسط آیرم به رضاشاه داده می‌شد.»^۶ آیرم به اشکال مختلف به تمام اطلاعات مخفی دسترسی داشت. او از همان زمان که ریاست شهربانی را به عهده گرفت، با تطمیع و گاه تهدید مسئولین و مقامات کشور، اطلاعات لازم را به دست می‌آورد.

در هر صورت آیرم با پرونده‌سازی علیه بسیاری از افراد باعث برکناری و یا قتل آنان شد. علاوه بر پرونده‌سازی برای اشخاصی چون تیمورتاش و سردار اسعد که باعث دستگیری و قتل آنان شد، «تبعید عدل‌الملک دادگر رئیس مجلس آن روز و زین العابدین رهنما نماینده مجلس و مدیر روزنامه ایران نتیجه گزارش آیرم بود. سلب مصونیت از تعدادی از نمایندگان نیز مولود اقدامات او بود. در هر حال طوری زمینه را برای خود مهیا کرده بود که احدی یارای مخالفت با او را نداشت.»^۷

موضوع قابل تأمل دیگر در رابطه با اطلاع رضاشاه از این پرونده‌سازی‌ها است. بسیاری معتقدند که رضاشاه از این پرونده‌سازی‌ها خبر نداشت و آیرم وقتی متوجه اقدامات خود و عواقب آنها شد، از بیم جاننش به آلمان فرار کرد. در پاسخ به این ادعا باید گفت گرچه واقعیت این موضوع نیز به خوبی مشخص و آشکار نیست اما حتی اگر فرض را بر این قرار دهیم که رضاشاه از این موضوع باخبر نبود، باز هم در سرنوشت قربانیان سیاست تغییر چندانی پیش نمی‌آمد. چرا که رضاشاه خود هر تهدید بالقوه و بالفعل را با بدترین و شدیدترین روش‌ها حذف می‌کرد و پرونده‌سازی، تنها ابزاری برای مشروع جلوه دادن آن اقدامات بود.

در سیستم‌های استبدادی، بسیاری از مسائل امنیتی و سیاسی با تعامل افراد و نهادهای مختلف صورت می‌گیرد؛ بدین معنا که مجموعه‌ای از افراد که به راس قدرت نزدیک هستند، در همکاری با مرکز قدرت، منجر به تحقق آن هدف می‌شوند. از این رو اقداماتی چون قتل‌های سیاسی و یا حذف مخالفان، معمولاً با پیچیدگی‌های خاصی صورت می‌گیرد، تا جایی که هیچ‌گاه واقعیت آن اتفاقات به درستی مشخص نمی‌شود. در همین رابطه نقش آیرم و پرونده‌سازی‌های او برای مخالفان سیاسی نیز قابل تأمل است. گرچه او برای مطامع شخصی خود دست به این اقدامات می‌زد و از نظر برخی از تحلیلگران، نقش رضاشاه در آن چندان مشخص نبود؛ اما واقعیت آن است که بسیاری از آن اقدامات مورد رضایت شاه قرار داشت.

فهرست منابع

۱. باقر عاقلی، شرح رجال سیاسی و نظامی ایران، تهران، جلد اول، نشر گفتارها و علمی، ۱۳۸۰، ص ۴۱.
۲. ابراهیم خواجه نوری، بازیگران عصر طلایی، تهران، سپهر، ۱۳۵۷، ص ۹۰.
۳. سایت پژوهش، برگرفته از مقاله «محمدحسین آیرم» تاریخ بازیابی، ۲۸/۵/۱۳۹۵.
۴. فرهنگ ناموران، دفتر ادبیات انقلاب اسلامی، ج اول، ص ۳۹۴-۳۹۶.
۵. سیدمهدی فرخ (معتصم السلطنه)، خاطرات سیاسی فرخ، به اهتمام پرویز لوشانی، تهران، نشر سپهر، ۱۳۴۷، ص ۳۱۴.
۶. عاقلی، همان، ص ۴۱.
۷. همانجا.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/48690/رضاشاه-مخالفین-علیه-آیرم-سازی-پرونده/>